

Biologische Landbouw in 1997

Ontwikkelingen inzake het Plan van Aanpak Biologische Landbouw

E.J.M. Requín, T.G Lössbroek

Informatie- en KennisCentrum Landbouw/Ede, oktober 1998

© 1998 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Informatie- en KennisCentrum Landbouw, Postbus 482, 6710 BL EDE.

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij het gebruik van gegevens uit deze publicatie.

Oplage: 210 exemplaren

Samenstelling: E.J.M. Regouin, T.G. Lössbroek

Voorwoord

In februari 1997 is het Plan van Aanpak Biologische Landbouw (TK, Vergaderjaar 1996-1997, 25127) door de Tweede Kamer vastgesteld. Voorliggende rapportage gaat in op de ontwikkelingen in de biologische landbouw in het eerste jaar van uitvoering van dit Plan van Aanpak.

Deze rapportage is geschreven door het IKC-Landbouw op verzoek van de Directie Landbouw. Voor de totstandkoming is mede gebruik gemaakt van informatie die is aangeleverd door de Directie Industrie en Handel, de Directie Voorlichting, de Directie Wetenschap en Kennisoverdracht, de Directie Landbouw en Laser. Daarnaast zijn gegevens verkregen van verschillende organisaties uit het bedrijfsleven.

Ir. H. A. Gonggrijp
Hoofd Informatie- en KennisCentrum Landbouw

Samenvatting

In februari 1997 is het Plan van Aanpak Biologische Landbouw vastgesteld door de Tweede Kamer, waarbij 1997 het eerste jaar is voor de uitvoering van dit Plan van Aanpak.

De biologische landbouw blijkt in 1997 gegroeid te zijn t.o.v. het referentiejaar 1995. Daarbij valt de groei in beschikbaarheid van biologische producten voor de consument op. Het areaal biologische landbouw en het aantal bedrijven zijn gegroeid waarbij de groei het sterkst is in de dierlijke productiesector. Het areaal biologische landbouw bedraagt circa 1% van het totale landbouwareaal. Het totaal aantal bedrijven dat bij Skal is aangesloten is met 40% toegenomen.

De markt voor biologische producten is in beweging. De afzet via gangbare verkoopkanalen is sterk toegenomen; diverse grote supermarktketens hebben inmiddels meerdere biologische producten in de schappen. De afzet via traditionele afzetkanalen (natuurvoedingswinkels) en via het abonnementensysteem neemt eveneens toe. Voorts wint de ambulante handel via boerenmarkten terrein. Het Landelijk Platform Biologische Boerenmarkten werkt met fondsen uit het Stimuleringskader aan de opzet van 20 nieuwe biologische boerenmarkten.

Inmiddels blijkt dat circa 70% van de consumenten het EKO-keurmerk kent en circa 75% daarvan enigszins met de betekenis vertrouwd is. Naar verwachting zal de bekendheid verder toenemen, mede door initiatieven van overheid en bedrijfsleven gericht op promotie en voorlichting. De toename van het aantal afzetpunten zal hierbij versterkend werken.

In algemene zin tekent zich in de biologische sector een professionalisering af waar het gaat om vermarkting, logistiek en kwaliteitszorg. Het Ministerie van LNV heeft deze ontwikkeling in 1997 gefaciliteerd, ondermeer via het Stimuleringskader en subsidies aan bijvoorbeeld Bioprom en NLTO. Voorts zijn er initiatieven geweest gericht op een specifiek programma voor kwaliteitszorg.

Het Plan van Aanpak stimuleert omschakeling van gangbaar naar biologisch producerende bedrijven. In 1997 waren er 12 goedgekeurde subsidieaanvragen (125 hectare) voor omschakeling van bedrijven. Daarnaast waren er 141 goedgekeurde aanvragen (3450 hectare) van bestaande biologische bedrijven, waarvan er ongeveer 100 betrekking hadden op de teelt van veevoedergewassen, vooral op melkveebedrijven. De geplande verhoging van steunbedragen voor de omschakeling van tuinbouw- en fruitteeltbedrijven is nog niet gerealiseerd.

Inzake de beleidslijn voorlichting en demonstratie, waren in 1997 de belangrijkste initiatieven het programma biologische landbouw van DLV (ondermeer gericht op afzetontwikkeling, uitstraling, en kwaliteitsborging) en de ondersteuning door het Ministerie van LNV (Stimuleringskader) van de oprichting van een informatiecentrum biologische landbouw voor producenten en consumenten.

In het onderzoek is in 1997 een project gehonoreerd (Louis Bolk Instituut) gericht op de biologische plantenveredeling. Verder heeft LNV bijgedragen aan het DLO-programma Optimaliseren van Geïntegreerde en Biologische Productiesystemen. Naast deze bijdragen, die specifiek op de biologische landbouw zijn gericht, kan de sector ook profiteren van de resultaten van het praktijkonderzoek (ondermeer binnen het Programma Geïntegreerde en Biologische Productie) en een aantal op de gangbare landbouw gerichte DLO-programma's, omdat daarin ook onderzoeksvragen zijn opgenomen die betrekking hebben op de biologische landbouw.

In 1997 zijn inzake de Ministeriële Regeling Groenprojecten 238 projecten goedgekeurd, met een totale vermogensomvang van bijna 190 miljoen gulden. Dit betekent een verviervoudiging t.o.v. de jaren 1995/1996. In deze toename weerspiegelt zich het toegenomen vertrouwen van investeerders in de biologische sector.

Binnen het Programma Heroriëntatie Landbouwonderwijs is in juni 1997 een project 'Biologische landbouw in het kerncurriculum van het agrarisch onderwijs' gehonoreerd, dat is gericht op structurele aandacht voor de biologische landbouw in het agrarisch onderwijs.

Naast het specifieke instrumentarium uit het Plan van Aanpak maakt de biologische sector ook gebruik van het beleidsinstrumentarium voor de gangbare landbouw. Tot 1998 is voor de biologische landbouw voor ongeveer 19,5 miljoen gulden aan verplichtingen aangegaan. Op basis hiervan is bijna 8 miljoen gulden besteed.

Inhoudsopgave

	Voorwoord	3
	Samenvatting	5
1	Inleiding	9
2	Kenschets van de biologische landbouw 1997	10
3	Evaluatie op onderdelen	11
	3.1 Marktontwikkeling en Kwaliteitsverbetering	11
	3.2 Bevordering van omschakeling	13
	3.2.1 Regeling Stimulering Biologische Productiemethode	13
	3.2.2 Voorlichting en demonstratie	14
	3.2.3 Fiscaal instrumentarium	15
	3.3 Kennisbeleid	15
	3.3.1 Onderwijs	15
	3.3.2 Onderzoek en landbouwvoorlichting	16
	3.4 Regionale initiatieven	18
	3.5 Overige beleidsinstrumenten	19
4	Inzet financiële middelen	20

1 Inleiding

Het Plan van Aanpak Biologische Landbouw dat op 27 november 1996 naar de Tweede Kamer is gestuurd en dat in februari 1997 is vastgesteld, kondigt aan dat de doeltreffendheid van de inzet van de beleidsinstrumenten nauwgezet gevolgd en geëvalueerd zal worden. Deze rapportage over 1997 gaat in op de activiteiten in het eerste jaar van uitvoering van het Plan van Aanpak en is tot stand gekomen in samenwerking met directies Landbouw, Industrie en Handel, Voorlichting en Wetenschap en Kennisoverdracht.

De kwantitatieve gegevens uit het Plan van Aanpak zijn het referentiepunt voor deze verslaggeving. In de meeste gevallen hebben die gegevens betrekking op het jaar 1995.

2 Kenschets van de biologische landbouw 1997

Kwantitatief

De gegevens over 1997 (tabel 1) zijn afkomstig uit diverse bronnen. De gegevens over 1996 zijn afkomstig van het CBS.

Tabel 1. Kenschets van de biologische landbouw

Indicator	PvA (1995)	1996	1997
Areaal (ha)	12.800	14.334	18.300*
Aantal biologische bedrijven	521	554	707
Aantal bedrijven in omschakeling			161
Aantal afzetpunten	280 natuurvoedingswinkels 70 supermarkten (> 15 producten) 22 slagerijen 15 boerenmarkten	-	>400 >1.200 >29 18
Aantal groente- en fruitabbonnementen	20.000	-	35.000
Aantal aangeslotenen bij Skal (landbouwbedrijven, bedrijven in omschakeling, bereiders en verwerkers)	933	1.165	1.311

*raming IKC-L voor 707 biologische bedrijven uitgaande van de gemiddelde bedrijfsomvang in 1996 (25,8 ha)

Het Plan van Aanpak vergelijkt de Nederlandse situatie met die uit enkele andere Europese regio's. In geheel Europa is het areaal biologische landbouw ongeveer 2 miljoen hectare, waarbij de bedrijven die nog in omschakeling zijn, zijn meegerekend. In Nederland beslaat het areaal biologische landbouw ruim 1% van het totale areaal. Voor Oostenrijk en Denemarken is het aandeel resp. 8,6% en 2,3%.

3 Evaluatie op onderdelen

Dit hoofdstuk gaat in op de vier thema's uit het Plan van Aanpak, waarbinnen acties en doelen staan aangekondigd. Het zijn: Marktontwikkeling en kwaliteitsverbetering, Bevordering van omschakeling, Kennisbeleid en Overig.

3.1 Marktontwikkeling en Kwaliteitsverbetering

Het Plan van Aanpak biologische landbouw constateert dat de markt voor biologische producten op dit moment een grotere belemmering vormt voor de ontwikkeling dan de productie. De afzet van biologische producten, juist via de, voor die sector tot nu toe niet gebruikelijke verkoopkanalen: zoals supermarkten, markten en cateringbedrijven, moet gestimuleerd worden. De groei van het aanbod en de groei van de afzet zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. In 1997 is de binnenlandse vraag naar ecologische groente met 40% gestegen en de vraag naar verse zuivel is bijna verdubbeld, ondermeer via de in deze paragraaf genoemde afzetkanalen. Deze paragraaf geeft een overzicht van de belangrijkste acties ter stimulering van de markt, zoals consumentenvoorlichting en kwaliteitszorg, gevolgd door een situatieschets van enkele afzetkanalen voor biologische producten.

Voorlichting aan de consument en bekendheid van het EKO-keurmerk

Eind 1994 is het Ministerie van LNV gestart met een op de consument gerichte campagne Milieu- en Diervriendelijke Voeding. De eerste twee jaar werd vooral aandacht gegeven aan vergroting van aandacht voor en kennis van milieu- en diervriendelijke voeding. Sinds 1996 ligt het accent daarbij op het vergroten van de kennis en het stimuleren van een positievere houding bij consumenten inzake biologische producten. Hierbij werd ook het EKO-keurmerk sterker belicht. Deze campagne bestond in 1997 (LNV inzet was 400.000 gulden) uit twee televisiespots, een radiospot (beide onder de noemer van 'Postbus 51') en een brochure. Uit evaluatie-onderzoek van de Stichting SWOKA (Instituut voor Strategisch Consumentenonderzoek) is gebleken dat ruim 70% van de consumenten (leeftijd 20-50 jaar en die meestal de boodschappen voor het huishouden doen) aangeeft dat ze bekend is met het EKO-keurmerk. Van de consumenten die het EKO-keurmerk zeggen te kennen blijkt dat circa 75% een verbinding weet te leggen met hetzij 'milieuvriendelijkheid', hetzij 'geen gebruik van (chemische) bestrijdingsmiddelen' hetzij 'biologische producten'. Dit betekent dat de taakstelling voor het jaar 2000 inzake bekendheid bij consumenten met het EKO-keurmerk en met de betekenis daarvan, namelijk dat 70% van de consumenten het keurmerk kent, reeds gerealiseerd is. In deze campagne zal de fase die eind 1997 is gestart zich primair gaan richten op biologische producten en minder op het EKO-keurmerk.

Stimuleringsregeling Verspreiding Markt- en Concurrentiekracht

In 1997 zijn via het onderdeel Verwerking en Afzet van Landbouwproducten (VAL) van de Stimuleringsregeling Verspreiding Markt- en Concurrentiekracht gerichte impulsen gegeven aan de opschaling van de verwerking en de afzet van biologisch geteelde producten. In totaal zijn 75 projecten via de VAL gehonoreerd, 11 daarvan (15%) hebben betrekking op de biologische sector; het toegekende subsidiebedrag voor 1997 bedraagt ruim 6 miljoen gulden. Verder blijkt dat 18% van de totaal toegekende subsidie (alle 75 projecten) naar de biologische landbouw toevloeit. Van de 11 gehonoreerde projecten hebben er 8 betrekking op de zuivelsector. In algemene zin zijn de projecten binnen de biologische sector gericht op modernisering, professionalisering en opschaling van productie, verwerking, bewaring en distributie. De looptijd van de projecten is 1- 2 jaar.

Steun aan Stichting Biologica en het Platform Biologische Landbouw en Voeding.

Gelet op het PvA heeft het Ministerie van LNV financiële ondersteuning gegeven (totale verplichtingen tot nog toe 1,92 miljoen gulden; totale uitgaven tot nog toe 860.000 gulden) aan Biologica, de belangenorganisatie van producenten, handelaren en winkeliers, en het Platform Biologische Landbouw en Voeding. Hiermee zijn activiteiten uitgevoerd zoals voorlichting over en afzet van biologische producten.

Promotieregeling

Op beleidsniveau is in 1997 gewerkt aan de voorbereiding van een subsidieregeling van het Ministerie van LNV die er op is gericht om de marktontwikkeling voor biologische producten te stimuleren middels ondersteuning van algemene promotie-activiteiten. Inmiddels is een beleidsmatig concept ontwikkeld.

Bevordering kwaliteitszorg in de keten

In 1997 is gestart met de opzet van een LNV-programma 'Ketenkwaliteitsproject Biologische Sector', dat gericht is op een verbetering van kwaliteitszorg in de reguliere afzetkanalen (aangegane verplichting voor 1997 0,1 miljoen gulden). Het programma moet leiden tot projecten die via de bestaande regelingen en procedures van het LNV-Stimuleringskader kunnen worden ondersteund.

Het opzetten van het programma wordt op hoofdlijnen gestuurd door een Regiegroep waarin belangrijke geledingen van de keten uit de gangbare productiewijze zijn vertegenwoordigd. Deze Regiegroep is op 15 december 1997 opgericht.

In de voorbereidingsfase is gekozen voor een serie van vijf praktische workshops, bedoeld voor vertegenwoordigers van alle schakels in de keten, van boer tot en met supermarkt. Het belangrijkste doel van deze workshops is om beter zicht te krijgen op bestaande prioritaire knelpunten bij de afzet van biologische producten. Verder beogen de workshops om een platform voor informatie (o.m. over subsidiemogelijkheden biologische landbouw) en ontmoeting te zijn voor bedrijven uit de diverse bedrijfstakken voor levensmiddelen (zoals brood/banket, aardappelen/groenten/fruit, vlees, zuivel en kruidenierwaren).

Promotieprojecten NAI en Bioprom

In 1997 zijn door het Ministerie van LNV twee projecten ondersteund op het gebied van promotie van biologische producten in het gangbare afzetkanaal. Zij worden uitgevoerd door respectievelijk het Noordelijk Agrarische Innovatiecentrum (NAI) en door de Stichting Bioprom.

In het noorden van het land voert het NAI het project 'Ketenproject Biologische Producten' uit, dat is gericht op het bevorderen van de verkoop van biologische producten, juist in de voor de biologische landbouw niet-traditionele verkoopkanalen zoals supermarkten. De LNV-bijdrage tot nog toe is 498.000 gulden, met een totale verplichting van 623.000 gulden.

Bioprom is gestart met de uitvoering van het 'Promotieplan biologische producten in het reguliere afzetkanaal'. Het bestuurlijk draagvlak van Bioprom is in 1997 sterk verbreed met de toetreding van het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel, Koninklijke Horeca Nederland en de Vereniging van Nederlandse Cateringsbedrijven (Veneca). Na een voorbereidingsfase (ontwikkeling promotiematerialen, opleiding promotiefunctionarissen en opzet proefdemonstraties), zijn 90 demonstraties (bereik: 30.000 consumenten) in diverse supermarktorganisaties uitgevoerd. De LNV-bijdrage tot nog toe is 730.000 gulden met een totale verplichting van 1,375 miljoen gulden.

Supermarkten

Uit een onderzoek van het Ministerie van LNV blijkt dat 65% van de consumenten die biologische producten willen kopen, deze aanschaffen in supermarkten, 40% in reformwinkels, 24% in natuurvoedingswinkels, 6% deze biologische producten aanschaffen bij de groenteboer en 2% bij de boer.

De interesse van supermarktketens om biologische producten in het assortiment op te nemen is in 1997 verder gestegen. Veelzeggend is in dit verband dat marktleider Albert Heijn (met circa 650 filialen en met bijna 30% van de omzet in Nederland) eind 1997 een eigen biologisch (Skal-gecontroleerd) huismerk heeft gelanceerd voor een groot aantal levensmiddelen. Albert Heijn werkt aan een gefaseerde uitbreiding van het assortiment biologische producten.

Boerenmarkten

In 1997 waren er verspreid over Nederland 18 biologische boerenmarkten; in enkele regio's ontbreken deze markten echter (Drenthe, Zeeland, Flevoland en de kop van Noord-Holland). Het aantal biologische boerenmarkten is de afgelopen jaren licht gestegen. In 1997 is via het Stimuleringskader (stimuleringsregeling demonstratie- en kennisoverdrachtsprojecten uit het programma Mark- en Concurrentiekracht onderdeel verspreiding) een project gehonoreerd (885.000 gulden subsidie) dat beoogt om de komende 3 jaar 20 nieuwe biologische boerenmarkten op te zetten. De uitvoerder van het project is het Landelijk Platform Biologische Boerenmarkten. Bij de aanpak van dit project speelt overleg, voorlichting en communicatie een grote rol. Ook gaat men werken aan de opzet van een landelijke databank met kerngegevens over elk biologische producerend bedrijf en aan de opzet van een 'markt-handboek'. Beide laatste initiatieven onderstrepen de in gang gezette professionalisering binnen de sector.

Cateringbedrijven en Horeca

De cateringbedrijven verenigd in Veneca serveren per dag ongeveer 1,2 miljoen maaltijden. Biologische producten maken ongeveer 5% (volume) uit van de ingrediënten. Veneca is actief als bestuurslid betrokken bij Bioprom en helpt haar leden biologische producten te promoten met actieweken, reclamemateriaal, ed.. Ook heeft Veneca zitting in de Regiegroep die advies geeft over de uitvoering van het programma Kwaliteitsprogramma Biologische Producten.

Met de toetreding van de sectorale belangenorganisatie Koninklijke Horeca Nederland tot de Regiegroep en het bestuur van Bioprom, geven ook de Nederlandse restaurants, hotels en cafés op bestuurlijk niveau aandacht aan biologische producten.

Abonnementen

Abonnementsystemen op groente- en fruitpakketten hebben een grote vlucht genomen. Pionier en grootste verkoper is Odin, met 25.000 van de 35.000 abonnementen per januari 1998. Dit betekent een verdubbeling in 3 jaar tijd.

3.2 Bevordering van omschakeling

Het Plan van Aanpak constateert dat de omschakeling van gangbare naar biologische productiewijze stagneert. Deze omschakeling dient mede gestimuleerd te worden door aanpassing van de Regeling Stimulering Biologische Productiemethode, de 'Omschakelingsregeling'. Het Plan van Aanpak voorziet daarom in een verhoging van de omschakelingspremies voor de teelt van tuinbouw- en fruitgewassen en in het laten vervallen van de maximumsubsidie per bedrijf. In 1997 zijn de voorgestelde wijzigingen nog niet doorgevoerd.

In 1995 waren er in Nederland iets meer dan 500 bedrijven met biologische landbouw. In 1997 is dit aantal gegroeid tot 707.

In 1997 heeft het Ministerie van LNV door het IKC-Landbouw en de Universiteit van Maastricht een onderzoek laten uitvoeren naar de redenen die akkerbouwers en telers van groenten in de vollegrond hebben om al dan niet om te schakelen naar de biologische productiemethode. In 1998 wordt een rapport met aanbevelingen gepubliceerd.

3.2.1 Regeling Stimulering Biologische Productiemethode

De Regeling Stimulering Biologische Productiemethode (RSBP) is geïntroduceerd in 1994 en voorziet voor de plantaardige teelten in financiële ondersteuning gedurende vijf jaar van bestaande biologische bedrijven en in ondersteuning van bedrijven die omschakelen van gangbare naar biologische teelt. Met de wijziging van de RSBP in oktober 1996 is het ook mogelijk geworden om subsidie te ontvangen voor de biologische teelt van veevoedergewassen. Voor de teelt van veevoedergewassen is nog geen sprake van een tweejarige omschakelingsperiode; de eisen die aan de biologische dierlijke productie worden gesteld, zijn namelijk nog privaatrechtelijk geregeld. Voor deze teelten wordt geen verhoging voorzien van subsidiebedragen. In 1997 hebben enkele tientallen producenten van veevoedergewassen, met name melkveehouders, de stap naar de biologische productiemethode gezet.

De volgende tabellen geven een overzicht van de uitvoering van de RSBP in 1997.

Tabel 2. Overzicht totaal goedgekeurde aanvragen RSBP in 1997 (bron: LASER)

Aanvragen	Aantal	Oppervlakte (ha)
Voor voortzetting	109	3357
Voor omschakeling	6	91
Voor voortzetting + omschakeling	2	133
Totaal	117	3581

Tabel 3. Goedgekeurde aanvragen per gewasgroep

Gewasgroep	Aantal	Oppervlakte (ha) ^{a)}
Voortzetting akkerbouw	26	216
Voortzetting vollegrondstuinbouw	10	33
Voortzetting glastuinbouw	5	1
Voortzetting fruitteelt	2	2
Voortzetting veevoedergewassen ^{c)}	98	3204
Omschakeling akkerbouw	6	88
Omschakeling vollegrondstuinbouw	4	35
Omschakeling glastuinbouw	1	1
Omschakeling fruitteelt	1	1
Totaal	^{b)}	3581

a) oppervlakte waarvoor is aangevraagd. Door de maximale bijdrage per bedrijf is de oppervlakte waarvoor wordt uitbetaald kleiner.

b) veel aanvragers vragen voor meer dan één gewasgroep aan.

c) voor veevoedergewassen kan alleen de voortzettingssubsidie worden aangevraagd.

Uit de tabellen is af te leiden dat in 1997 slechts een beperkt aantal bedrijven de stap heeft gezet naar omschakeling naar de biologische teelt. Het overgrote deel van de subsidie van 4,202 miljoen gulden in 1997 is aangewend voor ondersteuning van reeds omgeschakelde bedrijven.

Effecten van de groei van het areaal biologische landbouw

Het Ministerie van LNV heeft het LEI-DLO laten onderzoeken welke gevolgen een areaal van 10% biologisch landbouw zou hebben voor werkgelegenheid en milieu-aspecten. In het kader van de beoogde vergroening van het belastingstelsel heeft ook het IKC-Landbouw geïnventariseerd wat deze gevolgen zouden zijn. In december 1997 heeft de Minister het resultaat van beide onderzoeken aan de Tweede Kamer gerapporteerd. Hierin is ook aangegeven wat de verschillen tussen beide studies zijn.

De totale arbeidsbehoefte in de productiekolom van de melkveehouderij zal niet sterk wijzigen. In de akkerbouw en vollegrondsgroenteteelt zullen 600 tot 800 banen ontstaan, dan wel behouden blijven. Volgens het LEI-DLO zal de arbeidsbehoefte stijgen met 1000 tot 1500 plaatsen. De studie van het IKC-L schat de toename op 2800 manjaren. Dit is vaak seizoenswerk en als regel laaggekwalificeerd.

Wat betreft de mineralenbalans zal in de toekomst de huidige 'voorsprong' van de biologische bedrijven voor een belangrijk deel zijn verdwenen omdat, via MINAS, gangbare bedrijven steeds beter zullen slagen hun mineralenverliezen te beperken. Voor de mineralenbalans maakt een groei naar 10% biologische landbouw geen verschil. Wel zal het totale gebruik van gewasbeschermingsmiddelen verminderen. De studie van IKC-L schat dit effect hoger in dan die van het LEI-DLO.

Globaal valt te concluderen dat 10% areaal biologische landbouw een milieuwinst oplevert en een licht positief effect heeft op de werkgelegenheid. De effecten zijn afhankelijk van de groei die zich in de afzonderlijke sectoren van de biologische landbouw zal voordoen.

3.2.2 Voorlichting en demonstratie

Het Ministerie van LNV verleent steun aan projecten gericht op voorlichting en demonstratie van de biologische productiemethode. Een belangrijk instrument is de subsidiëring via de 'Demoregelingen' van het Stimuleringskader.

Bijdrageregeling Demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden ('EU-demoregeling')

Deze regeling is gericht op het stimuleren van aanpassingen en vernieuwingen in de bedrijfsvoering op de zogenaamde primaire land- en tuinbouwbedrijven. Deze regeling is sinds begin 1997 onderdeel van het Stimuleringskader. Biologische of duurzame landbouw is een van de thema's waarvoor subsidie mogelijk is.

Ten behoeve van de biologische landbouw is in 1997 in het kader van deze regeling aan het project, 'Informatiecentrum Biologische Landbouw', 436.000 gulden toegekend (EU: 291.000 gulden en LNV: 145.000 gulden). Daarnaast waren er in 1997 projecten in uitvoering waarvan de financiële verplichting in 1996 door het Ministerie van LNV was aangegaan. Eén daarvan is het project Biologische Landbouw Fase II, van DLV, waarvoor 1,9 miljoen gulden subsidie is toegekend (EU: 1,2 miljoen gulden, LNV: 0,7 miljoen gulden).

Subsidieregeling demonstratieprojecten markt en concurrentiekracht (Nederlandse 'Demoregeling')

Via de Nederlandse Demoregeling is in 1997 subsidie voor een driejarig project 'Het opzetten van biologische boerenmarkten in Nederland' toegekend. Hiervoor is voor 885.000 gulden verplichtingen aangegaan. Zie paragraaf 3.1.

3.2.3 Fiscaal instrumentarium

Het Plan van Aanpak beoogt de biologische productiewijze te stimuleren via een aantal fiscale maatregelen.

Ministeriële Regeling Groenprojecten

De regeling, ook wel genoemd de 'fiscale groenregeling' of 'regeling groen beleggen', is een gezamenlijke regeling van de ministeries van LNV, VROM en Financiën. Rente en dividend uit beleggingen in 'groenfondsen' bij banken zijn vrijgesteld van inkomstenbelasting. Het voordeel voor investeerders in deze fondsen is 1,5 tot 2% over het goedgekeurde projectvermogen.

Tabel 4. Goedgekeurd vermogen groenprojecten biologische landbouw (x 1000 gulden)

Jaar	Aantal projecten	Vermogen
1995 / 1996	57	49.143
1997	238	186.672
Totaal	295	235.815

Banken kunnen dit geld alleen investeren in projecten die beschikken over een door VROM afgegeven 'groenverklaring'. Hierbij adviseert LASER. De uitleenrente (bijvoorbeeld voor biologische boeren) is 1 tot 1,5% lager dan normaal. In de biologische landbouw moet het gaan om projecten die gericht zijn op het produceren of verwerken van biologische landbouwproducten en voldoen aan het Landbouwkwaliteitsbesluit biologische productiemethode of aan de Skal-normen.

Uit Tabel 4. blijkt dat het groen belegde vermogen bijna 236 miljoen gulden was wat een fiscale tegemoetkoming door de overheid oplevert in de orde van grootte van 5,5 miljoen gulden in 1997.

Vergroening Belastingstelsel

In december 1997 heeft de staatssecretaris van Financiën de derde rapportage van de Werkgroep Vergroening van het Fiscale Stelsel aangeboden aan de Tweede Kamer. Hierin worden berekeningen gepresenteerd van verschillende opties van fiscale ondersteuning van de biologische landbouw, met name de mogelijkheden van groen beleggen en van een heffing op bestrijdingsmiddelen, dan wel verhoging van het BTW-tarief voor bestrijdingsmiddelen en kunstmest.

BTW-tarief

In het Plan van Aanpak wordt toegezegd te bezien wanneer het BTW-nultarief voor biologische producten in EU-kader weer aan de orde komt.

In 1997 was het standpunt van het Ministerie van LNV dat verlaging van het BTW-tarief op grote praktische bezwaren stuit en dat de huidige EU-regelgeving de gevraagde aanpassing onmogelijk maakt.

3.3 Kennisbeleid

Het Plan van Aanpak zet het instrument Kennisbeleid in om de biologische landbouw te stimuleren. Met name het agrarische onderwijs en het landbouwkundige onderzoek worden genoemd. Daarnaast geeft deze paragraaf enige informatie over de landbouwvoorlichting. Overigens vindt een groot deel van de inspanning van het Ministerie van LNV voor de gangbare landbouw ook toepassing in de biologische landbouw.

3.3.1 Onderwijs

Het belangrijkste instrument dat het Ministerie van LNV inzet is het Programma Heroriëntatie Landbouwonderwijs.

Project Biologische Landbouw

In het kader van het Programma Heroriëntatie Landbouwonderwijs is in juni 1997 een project 'Biologische landbouw in het kerncurriculum van het agrarisch onderwijs' (BIOLA-project) van de uitvoerende instellingen STOAS-APH, CAH-Dronten en Groenhorst College-Warmonderhof (pionierinstellingen op het gebied van biologische landbouw) gehonoreerd door het Ministerie van LNV. De looptijd van het project is 1997-2000 en de totaal begrote kosten van het project bedragen ruim 1,5 miljoen gulden. Het project voorziet ondermeer in teamtrainingen, nascholing, lesmateriaal en boeken. LNV-uitgave in 1997 was 30.000 gulden.

Landschapselementen

In het kader van hetzelfde Programma Heroriëntatie Landbouwonderwijs loopt er nog een vijfjarig project 'De waarde van landschapselementen in het biologische productiebedrijf', dat in 1993 is gestart. In 1997 heeft het Ministerie van LNV aan dit project 72.500 gulden bijgedragen.

Aandacht voor eindtermen en certificaten en kwalificatiestructuur

Op verzoek van het Ministerie van LNV heeft het Landelijk Orgaan voor het Beroepsonderwijs in de Agrarische Sector (LOBAS) gekeken naar de eindtermen in het agrarisch onderwijs. De conclusie was dat deze voldoende ruimte bieden voor het onderbrengen van biologisch landbouw. Het is aan de onderwijsinstellingen om hier verder invulling aan te geven.

Landbouwuniversiteit Wageningen

Bij de Leerstoelgroep Ecologische Landbouw van de LUW wordt met additionele financiering door het Ministerie van LNV een promotie-onderzoek uitgevoerd met als titel 'Voedselwebbeheer op landbouwbedrijven'. Tussen 1996 en 2000 financiert het Ministerie van LNV hiervan 518.500,-, waarvan voor 1997 112.000 gulden stond begroot.

3.3.2 Onderzoek en landbouwvoorlichting

Volgens het Plan van Aanpak moet het onderzoek zich richten op de sectorstructuur en -ontwikkeling, de productie en afzetkolom, de marktontwikkeling en optimalisering van productiemethoden en -omstandigheden. In deze paragraaf worden de initiatieven toegelicht. De resultaten van de inzet van gelden voor onderzoek, voorlichting en onderwijs voor de gangbare landbouw zijn vaak ook te benutten voor de biologische landbouw.

Landbouwpraktijkonderzoek

In 1997 heeft het reguliere praktijkonderzoek, vanuit de fifty-fifty financiering van overheid en bedrijfsleven, inzet geleverd voor de biologische landbouw. Aanvullend op dat reguliere onderzoek is er in 1997 additioneel onderzoek in de biologische landbouw uitgevoerd in het kader van het Programma Geïntegreerde en Biologische Productie dat in 1995 was opgestart. In 1997 betrof de LNV-bijdrage voor het totale programma ongeveer 800.000 gulden. De volgende tabel geeft enig inzicht in die inzet:

Tabel 5. LNV-bijdrage aan het bedrijfssystemenonderzoek in het kader van het Programma Geïntegreerde en Biologische Productie (bron: DWK) (x 1000 gulden)

Programma	1996	1997	1998	1999	Totaal
Akkerbouw en vollegrondsgroenteteelt (126.000)	251	251	251		753
Fruitteelt (75.000)	75	35,5	98	98	306,5
Boomteelt (31.500)	68,5	94	94		256,5
Bloembollenteelt (12.500)	25	75	75		175
Melkveehouderij (34.000)	150,8	150	150		450,8
N-mineralisatie en onderzoek organische stof (AB-DLO) (15.000)	200	200	200		600

Opmerking: op de meeste proefstations is in het kader van het bedrijfssystemenonderzoek een variant biologische productiewijze aangelegd. Voor het onderzoek is capaciteit ingehuurd bij het Louis Bolk Instituut en LUW Ecologische Landbouw. Het corresponderende bedrag (voor de gehele periode) staat tussen haakjes achter het programma. In 1997 is dit een bedrag van 294.000 gulden.

Louis Bolk Instituut

Bij het Louis Bolk Instituut is in 1997 een project gehonoreerd gericht op de (randvoorwaarden van) biologische plantenveredeling. Een belangrijke aanleiding voor het project is het verlangen om de sector biologische landbouw vrij te houden van genetisch gemodificeerde organismen. In

een eerste fase van dit project is 185.000 gulden subsidie toegekend. Hiervan worden in 1998 verschillende eindproducten verwacht. Het LBI werkt in 1997 aan enkele kleine projecten waaronder 'Project *Phytophthora infestans*', 'Biologische glasgroenteteelt', en 'Kennisuitwisseling Biologische Landbouw' met een totale bijdrage van het Ministerie van LNV van 57.000 gulden.

Onderzoek door de instituten van DLO

DLO-programma 265 'Optimaliseren van geïntegreerde en biologische productiesystemen' is specifiek gericht op de biologische landbouw. In de jaren 1997 en 1998 is voor dit programma 2,835 miljoen gulden per jaar uitgetrokken.

Verschillende andere DLO-programma's hebben een component biologische landbouw. De volgende tabel geeft een kort overzicht per programma.

Tabel 6. LNV-bijdrage DLO-programma's met een component biologische landbouw
(x 1000 gulden)

Nummer	Titel	Uitvoering	LNV-bijdrage 1997
209	Gewasbeschermingsonderzoek naar genetische variatie in pathogeniteit bij plaagorganismen	IPO-DLO	1.400
210	Biologische bestrijding van plaagorganismen	IPO-DLO	1.250
234	Ecologie en biologische bestrijding van plaaginsecten	IPO-DLO	1.050
303	Milieuvriendelijke beheersing van wortelnematoden	DLO en PO	25
266	Biologische en geïntegreerde onkruidbestrijding	AB-DLO	750
282	Resistentieveredelingsonderzoek	CPRO-DLO	2.744
284	Verbetering plantaardig uitgangsmateriaal	CPRO-DLO	1.800

Aansturing van het onderzoek

Het IKC-L heeft de aansturing van onderzoek ten behoeve van de biologische landbouw in 1997 laten onderzoeken. De aanbevelingen uit het verslag van dit onderzoek hebben ondermeer betrekking op een versterking van de rol van de werkgroepen biologische landbouw in de verschillende sectoren, zodat meer invloed kan worden uitgeoefend op de inhoud van de onderzoeksprogramma's.

Kennisnetwerk biologische landbouw

In 1997 heeft het IKC-landbouw een inventarisatie gemaakt van de belangrijkste kennisvragen in de biologische landbouw die door voorlichting, onderwijs of onderzoek moeten worden beantwoord. Een betere verspreiding van reeds bestaande kennis kan de biologische landbouw verder ondersteunen.

Ook in 1997 heeft het IKC-landbouw een belangrijke rol gespeeld in de ondersteuning van de sectorale werkgroepen Biologische Landbouw, vooral in het vervullen van secretariaatstaken. Deze ondersteuning vindt al plaats sinds 1992.

Landbouwvoorlichting

In 1997 heeft DLV haar team Biologische Landbouw in de organisatie geïntegreerd. De specialisten biologische landbouw zijn daarmee in de regionale en sectorale teams opgenomen. Oogmerk is een betere integratie van de kennis over biologische en gangbare landbouw, incl. een betere klantgerichtheid en gebiedskennis.

In 1997 heeft DLV een EU-Demoproject Biologische Landbouw uitgevoerd (zie paragraaf 3.2.2.). Dit programma is op 31 december 1997 afgesloten.

Voor de Sociaal-economische Voorlichting (SEV) was er in 1997 geen aparte post voor biologische landbouw.

De volgende tabel geeft een overzicht van alle DLV-projecten die in 1997 met LNV-programmafinanciering zijn uitgevoerd. Alle projecten zijn georganiseerd binnen Programma 5 'Biologische Landbouw'.

Tabel 7. LNV-bijdrage aan DLV-projecten biologische landbouw 1997 (x 1000 gulden)

Project	Bijdrage 1997
Stimulering biologische landbouw in de rundveehouderij	281
Stimulering biologische akkerbouw, vollegrondsgroenteteelt en bloembollenteelt	300
Biologische fruit- en boomteelt	124
Biologische glastuinbouw	73,5
Uitstraling succes en rendement in de biologische landbouw	398
Stimulering afzetontwikkeling biologische landbouw	179
Kwaliteitsborging op het biologische melkveebedrijf	352
Kennisnetwerk biologische landbouw	25
Totaal	1.732,5

3.4 Regionale initiatieven

De regionale beleidsdirecties van het Ministerie van LNV zijn direct of indirect betrokken bij projecten in de biologische landbouw. De regionale directies hebben allen een plan opgesteld gebaseerd op het Plan van Aanpak. In dit hoofdstuk worden enkele van de belangrijkste initiatieven aangehaald.

In het werkgebied van de Directie Zuid (Noord-Brabant en Limburg) wordt in het kader van het programma Nadere Uitwerking Brabant en Limburg (NUBL) aandacht aan biologische landbouw besteed. Projecten dienen zowel aan de beleidsintenties van het Plan van Aanpak Biologische Landbouw als aan het Plan van Aanpak NUBL te voldoen. In principe worden projecten voor 50% gefinancierd. Binnen NUBL wordt voor 54,7% door het Ministerie van LNV geparticipeerd, voor 24,5% door VROM en voor 20,8% door beide provincies. In 1997 is in het kader van NUBL voor 663.029 gulden aan projecten aangevraagd. Hiervan is door NUBL voor 365.682 gulden toegezegd, waarvan dus ongeveer 200.000 gulden van het Ministerie van LNV afkomstig is. Het betreft sterk uiteenlopende projecten gericht op afstemming en coördinatie, omschakeling, demonstratie en afzetbevordering. Slechts in een enkel geval dekt de NUBL-financiering de totale projectkosten, dus bijna alle projecten worden tevens met andere (private) gelden gesteund.

Met verschillende eigen activiteiten ondersteunt de Directie Zuid de biologische landbouw. Deze zijn onder andere gericht op de provinciale besturen en op de regionale agrarische organisaties, waarbij integratie van de biologische landbouw in de bestaande organisaties wordt nagestreefd.

In het werkgebied van Directie Noord (Groningen, Friesland en Drenthe), wordt ruime aandacht besteed aan biologische landbouw. Zij heeft richting de noordelijke provincies en het landbouwbedrijfsleven veelal een adviserende stem bij de opzet van biologische landbouwprojecten. Deze worden gefinancierd zowel via provinciale subsidies als via VROM en LNV-regelingen.

De regiodirectie is nauw betrokken bij het promotieproject van het NAI (paragraaf 3.1.), dat als pilotproject vanuit het plan van aanpak door het Ministerie van LNV is medegefinancierd. De NLTO en FLTO gaan zich meer richten op de biologische landbouw. Beiden starten een vakgroep voor deze sector. Er is nauwe samenwerking met de verenigingen van biologische boeren in het noorden.

In het werkgebied van Directie Zuidwest (Zuid-Holland en Zeeland) is aandacht voor verbetering van de organisatiegraad van de sector, integratie in andere beleidsterreinen, stimulering van de kwaliteitszorg, ontwikkelingen in de non-food sector en stimulering van de betrokkenheid van de provinciale overheden bij de biologische landbouw.

In de provincie Zuid-Holland heeft het Ministerie van LNV een traject ingezet in samenwerking met de provincie en het landbouwbedrijfsleven om te komen tot een steunpunt/platform. Hiervoor zijn een tweetal conferenties georganiseerd met sleutelactoren uit de biologische keten. In Zuid-Holland is biologische landbouw een van de speerpunten voor het provinciale landbouwbeleid. Er is een subsidiepot Groene subsidies (vergelijkbaar met Stimuleringskader). ca. 10% van deze pot (ca. 3 miljoen per jaar) is aangewend voor biologische landbouwprojecten. Vanuit de provincie worden projecten medegefinancierd op het terrein van omschakeling in de glastuinbouw, melkveehouderij en bollenteelt, als ook bevordering van de afzet. Een relatief klein deel wordt ingezet voor kennisontwikkeling. De ontwikkeling van de biologische melkveehouderij in het veenweidegebied verloopt succesvol.

De Directie Noordwest (Noord-Holland, Utrecht en Flevoland) speelt een rol bij de uitvoering van het programma Biologische Landbouw van de provincie Noord-Holland. In dit programma stelt de provincie in 1997 en 1998 twee miljoen gulden beschikbaar voor de ontwikkeling van regionaal onderzoek en kennisnetwerken en voor ontwikkeling van kleinschalige of regionale afzet.

3.5 Overige beleidsinstrumenten

Het Plan van Aanpak geeft aan dat ook via andere dan de reeds genoemde beleidsinstrumenten de biologische landbouw zal worden gesteund. In 1997 zijn de volgende regelingen relevant:

Stimuleringsregeling Vernieuwing Landelijk Gebied

Binnen de Stimuleringsregeling Vernieuwing Landelijk Gebied is in 1997 een project van de Provincie Gelderland gehonoreerd met een subsidiebedrag van 1 miljoen gulden voor 'Arbeidsrehabilitatie van TBS-patiënten'. Het project wordt uitgevoerd op een biologisch bedrijf.

Stimuleringsregeling Innovatie Markt en Concurrentiekracht

Binnen het Programma Markt en Concurrentiekracht (de 'Innovatieregeling'), zijn enkele kleine projecten (mede) ten behoeve van de biologische landbouw gehonoreerd met een totale financiële verplichting van 57.000 gulden.

4 Inzet financiële middelen

Dit hoofdstuk geeft het financiële kader van de LNV-inspanningen voor de biologische landbouw. Tot nog toe is voor ongeveer 19,5 miljoen gulden aan verplichtingen aangegaan. Op basis van alle lopende verplichtingen is bijna 8 miljoen gulden besteed. Een deel van deze bedragen betreft verplichtingen/uitgaven, die behoren bij het Plan van Aanpak (1997-2000), maar die reeds in 1996 zijn geboekt.

Tabel 8. Financieel kader biologische landbouw (x 1000 gulden)

	begroot PvA 1997-2000	aangegane verplichtingen 1997	uitgaven 1997
A. Specifieke instrumenten			
Algemene productvoorlichting ¹⁾	1.600	400	400
Marktontwikkeling en Promotie ^{1) 2)}	6.000	3.928	2.098
-Platform Biologische Landbouw en Voeding		400	160
-Biologica		1.300	480
-Biologica		220	220
-Ecobedrijf		10	10
-NLTO (NAI)		623	498
-Bioprom		1.375	730
Bevordering van kwaliteitszorg in de keten ¹⁾	8.000	100	28
-Workshops		100	28
Stimuleringsregeling voor de primaire productie: -Omschakelingsregeling ¹⁾	23.700	4.202	
		4.202	
B. Biologische landbouw in het Stimuleringskader ³⁾			
Investeringssteun voor strategische projecten voor (groot)handel en verwerking en innovatiesteun voor kwaliteitszorgprojecten	8.000⁵⁾	6.272	
-Verwerking en afzet		6.215	
-Innovatieregeling		57	
Demonstratie- en bewustmakingsprojecten	12.000⁵⁾	1.746	
-EU-demo Infocentrum		145	
-NL-Demo Biologische Boerenmarkten		885	
-EU-demo DLV Biologische Landbouw		716	
Stimuleringsregeling Vernieuwing Landelijk Gebied -Project arbeidsrehabilitatie op een bd-bedrijf		1.000	
		1.000	
C. Kennisbeleid ⁴⁾			
	p.m.		
Onderzoek:		288	3.371
-Bijdrage aan LBI en LUW in Programma GBP			294
-Project LBI Biologische Plantenveredeling		185	185
-LBI verschillende kleine projecten			57
-DLO-programma 265			2.835
-Kennismarkt Biologische Landbouw		103	
Landbouwvoorlichting:			1.733
-DLV-programma Biologische Landbouw			1.733
Onderwijs:		1.573	215
-Biologische Landbouw ('BIOLA-project')		1.573	30
-Landschapselementen			73
-Voedselwebbeheer			112
Totaal		19.509	7.845

Niet meegenomen zijn subsidies van regionale organisaties en de fiscale tegemoetkomingen voor de biologische landbouw (bijvoorbeeld Groenprojecten) (schatting 5,5 miljoen gulden in 1997).

noten:

- 1) bron DL;
- 2) een deel van deze bedragen betreft verplichtingen/uitgaven behorende bij het Plan van Aanpak (1997-2000), maar die reeds in 1996 zijn geboekt;
- 3) bron Laser;
- 4) bron DWK; uitgaven voor biologische landbouw binnen gangbaar onderzoek zijn niet meegerekend;
- 5) raming.